

۶ هزار سال دریانوردی

مصطفی کریمی

خلیج فارس از دوره تمدن‌های بین‌النهرین نخستین راه دریانوردی و ارتباط بازرگانی دنیای قدیم بوده است؛ بنابراین سفرهای دریایی مستمر و بدون وقفه ایرانیان به سواحل و بنادر دوردست، توسعه هر چه بیشتر قلمرو دریایی ایرانیان، ابداعات و ابتکارات ایرانیان در زمینه کشتی‌سازی، ابزارها و لوازم کشتی، دانش هدایت کشتی‌ها، راهنماها، دستورالعمل‌های دریایی، ترسیم نقشه‌ها، تعیین مسیرهای عبور و مرور کشتی‌ها، ابداع لغات، واژه، اصطلاحات و بسیاری از مسائل دیگر دریایی سبب به وجود آمدن فرهنگ بسیار غنی و پربار در امر دریا و دریانوردی، کشتی، صید و صیادی در میان ایرانیان شده است. از این رو دامنه فرهنگ دریایی ایرانیان به خصوص فرهنگ دریایی خلیج فارس بسیار وسیع و نامحدود است و تعریف فرهنگ به هر زبان و در هر صورت نمی‌تواند تمام خصوصیات فرهنگ دریایی ایرانیان را در بر بگیرد و همه ابعاد آن را روشن کند.

فرهنگ دریایی خلیج فارس شامل همه دانسته‌ها، علوم، مهارت‌ها، واژه‌ها، آداب و رسوم، قصه‌ها، باورها، ابداعات و ابتکارات دریایی ایرانیان است که در طول تاریخ دریانوردی خود کسب کرده و مورد استفاده قرار داده و طی قرن‌های بعدی در اختیار جهانیان قرار داده‌اند.

از این رو در این نوشتار تلاش شده است تا اطلاعاتی را درباره پیشینه دریانوردی ایرانیان براساس قدیمی‌ترین سند موجود ذکر کنیم.

تاریخ استقرار ایرانیان در جزایر و سواحل خلیج فارس به هزاره دوم پیش از میلاد می‌رسد، زمانی که پارسی‌ها به این دریا رسیدند نام آن را دریای پارس یا آبگیر پارس گذاشتند، چنان‌که پس از آن و در اسناد معتبر تاریخی و به هر زبانی این نام رواج داشته و بر جای مانده است.

بازرگانان خلیج فارس سال‌ها ارغوان صوری، اسفنج، مروارید و دیگر محصولات را با کالاهای کرانه‌نشینان خلیج فارس، دریای مدیترانه و دریای چین مبادله می‌کردند و رونق بازرگانی دریایی را در این خطه به اوج رسانیدند و طبعاً به همراه کالاهای خویش فرهنگ و دانش دریایی خود را هم به سایر اقوام و ملت‌ها عرضه داشتند.

تحقیقات نشان می‌دهد در گذشته‌های دور حتی در دوره‌های پیش از تاریخ و مدت‌ها پیش از اینکه حکومت‌های بزرگ در سرزمین‌های پهناور و پراکنده اقوام آریایی به وجود آیند ایرانیان به دریانوردی اشتغال داشته‌اند و متأسفانه با تهاجم اقوام گوناگون به کشورمان، کتاب‌ها و اسناد و مدارک باقی مانده از روزگاران گذشته به کلی از بین رفته و بعدها آنچه باقی مانده به فرهنگ دیگران پیوسته و به نام آن‌ها ثبت و ضبط شده است.

قدیمی‌ترین سند حاضر از دریانوردی ایرانیان، گویچه‌ای است از گل پخته که در حفاری‌های ناحیه چغامیش خوزستان بدست آمده و نقوش این گویچه نشان می‌دهد مربوط به دوران پیش از پیدایش خط است. این گوی گلی از اکتشافات دو نفر از استادان معتبر باستان‌شناسی به نام‌های «پروفیسور دولوگاز» (از دانشکده شرقی دانشگاه شیکاگو) و «پروفیسور جی کانتور» (استاد بخش زبان‌های خاور نزدیک دانشگاه کالیفرنیا) است؛ به نوشته آن‌ها ریشه فرهنگی این گوی گلی به ۶ هزار سال پیش از میلاد برمی‌گردد، نقشی که روی این گویچه حک شده است، تصویر سرکرده یا فرماندهی را نشان می‌دهد که در یک کشتی سوار است و از یک لشکرکشی دریایی، پیروزمندان به تعدادی جنگاور و اسیر بازمی‌گردد؛ که در یک دست او گرز و در دست دیگرش ریسمانی است که با آن دو اسیر به هم بسته را نگاه داشته که یکی از آن‌ها روی دماغه کشتی نشسته و چیزی به دست دارد، شبیه علامت یا پرچم هلالی.

بنا به اظهار کارشناسان میراث فرهنگی تهران، مهره‌های مکشوفه از چغامیش به لحاظ قدمت (هزاره چهارم پیش از میلاد) می‌توانند مهم‌ترین، مستندترین و گویاترین مدارک تاریخی باشند زیرا تا این تاریخ خط اختراع نشده و ثبت وقایع تاریخی به صورت تصویر دارای اهمیت بسیاری است.

خلیج فارس، سفره گشاده رزق و روزی ساحل‌نشینان هم هست

دریانوردی در خلیج فارس، پیشینه‌ای دارد به قدمت تاریخ ایران زمین

او تصریح می‌کند: همه این بادهای و بارندگی و طوفان‌ها برای حفظ اکوسیستم خلیج فارس ضروری است؛ چراکه در اثر این فعل و انفعالات گرد و خاکی که بر سطح آب نشسته است، ته‌نشین می‌شود و شوری آبی که در اثر تبخیر ایجاد شده، با بارندگی و ورود آب‌های شیرین تعدیل می‌شود و همچنین در اثر وزش بادهای شدید و طوفان‌های فصلی، اکسیژن تازه به کف خلیج فارس می‌رسد تا حیات کف‌زیان، ماهی‌ها و میگوها نیز حفظ شود.

● شناورها و ماهیگیران، رونق خلیج فارس

ناخدا طیب‌نژاد مطلق به تاریخ دیرینه دریانوردی در خلیج فارس اشاره و تصریح می‌کند: تاریخ دریانوردی در خلیج فارس و زمان دقیق فعالیت شناورها مربوط به چندین قرن پیش یعنی به زمان «سلیمان سیرافی» برمی‌گردد که تاجر سرشناس ایرانی بوده و در رونق تجارت دریایی در روزگاران دور نقش بسزایی را ایفا کرده است.

این دریانورد سیرافی در قرن سوم هجری به هند و چین می‌رفته که سفرنامه‌ای با نام «اخیار الصین والهند» را بعدها در شرح سفرهایش به این کشورها به رشته تحریر درآورده است.

این ناخدا که خود نیز همه تجربیات و دانسته‌هایش را از دریا و دریانوردی در کتابی به نام «خیران» راهی بازار کتاب کرده، در پایان یادآور می‌شود بوشهر بدون خلیج فارس معنایی ندارد و خلیج فارس بدون دریانوردان، شناورها و ماهیگیران رونقی ندارد.

به عبارت دیگر، زندگی ما مردم جنوب به اشکال مختلفی با خلیج فارس در هم تنیده شده است و دریانوردان سفر به دریا را «جهاد اکبر» می‌خوانند، چون به عقیده آن‌ها دریا سلطان است و هم می‌تواند به آن‌ها جان بدهد و هم جان بگیرد.

هم نان بدهد و هم نان بگیرد. یادام می‌آید قدیمی‌ها در وصف دریا همیشه این شعر را می‌خواندند: «گهی شکر گهی چون انگبینی / گهی کافر دل و گه نازنینی».

بادهای محلی در واقع همان طوفان‌های خلیج فارس هستند که در اثر اختلاف فشار بین بیابان گرم عربستان و ارتفاعات جنوب ایران در فصول مختلف پدید می‌آیند. این بادهای معمولاً در تمام سواحل خلیج فارس می‌وزند و هر کدام ورزش خاصی دارند